

**Recenzja pracy doktorskiej pana mgra Michała Pawłowicza, pod tytułem:
„À la recherche des convergences et divergences sémantiques et structurelles
sur les exemples franco-polonais de la traduction spécialisée”**

Praca doktorska pana mgra Michała Pawłowicza wpisuje się w szeroki nurt badań traduktologicznych, podejmując przy tym specyficzną tematykę tłumaczenia specjalistycznego. Podkreślić przy tym należy oryginalność obiektu przeprowadzonych przez Doktoranta badań: chodzi o francuską i polską terminologię z zakresu stolarstwa, którym do chwili obecnej nie poświęcono żadnych opracowań językoznawczych w ujęciu kontrastywnym. Dodatkowo, tak wybrane pole badawcze wydaje się ważne z punktu widzenia swej użyteczności pozanaukowej, ze względu na istniejące silne relacje handlowe pomiędzy polskimi i francuskimi przedsiębiorstwami sektora meblarskiego.

Korpus badania został wyekscerpowany przez Autora z ilustrowanej encyklopedii pod tytułem *Le travail du bois pas à pas* Colina Eden-Eadona (Dunod, 2021). Jako kryterium wyboru poszczególnych terminów, Autor podaje ich monosemiczność oraz frekwencję. Ten drugi czynnik nie jest jednak w żaden sposób sprecyzowany, chodzi więc zapewne o instynktowne uznanie przez Doktoranta bardziej mu znanych terminów za częściej używane. Nie potępiając takiego *modus operandi* ani roli instynktu językowego w badaniach lingwistycznych, należy jednak przypomnieć, że badanie frekwencyjne to inaczej badanie częstotliwości użycia wyrazu w określonym, odpowiednio obszernym, zamkniętym zbiorze (korpusie) tekstowym (skąd bierze się też nazwa „lingwistyka korpusowa”), prowadzone obecnie za pomocą potężnych instrumentów informatycznych. Tego kryterium zbiór terminów analizowanych w niniejszej pracy nie spełnia, ale nie można odmówić Autorowi wykonania poważnej pracy dla jego zgromadzenia za pomocą instrumentów tradycyjnych.

Zebrany korpus jest w rozprawie przedstawiony w dwóch tabelach (na str. 71 do 83), ale ponieważ niektóre z terminów powtarzają się w obu z nich, a nie zachowano przy tym, niestety, porządku alfabetycznego, nie można zorientować się w ogólnej liczebności zbioru. Należy żałować, że wszystkie terminy nie zostały umieszczone w aneksie na końcu rozprawy. Trzeba też zauważyć, że wobec niejasności dotyczącej zawartości korpusu, wszystkie dane określające w procentach liczebność poszczególnych kategorii leksykogenicznych (w tabelkach 4, 7, 8) wydają się niedostatecznie ścisłe.

Rozprawa liczy 124 strony i ma typową strukturę, zawierając oprócz Introduction, trzy rozdziały, z których każdy kończy się paragrafem pt. Conclusions.

Pierwszy rozdział pt. À LA RECHERCHE THEORIQUE DE LA CONCEPTION GLOBALE DE LA TRADUCTION (str. 13-37), o charakterze teoretycznym, otwiera interesujący rys informacji historycznych o przekładzie jako aktywności. Kolejny paragraf poświęcony powstawaniu teorii traduktologicznych poprzedza prezentację istniejących klasyfikacji tłumaczeń. Najwięcej miejsca w tej części pracy zajmuje jednak opis najważniejszych koncepcji dotyczących tłumaczenia, który pokazuje z jednej strony dobrą orientację Autora wśród ich różnorodności i złożoności, a z drugiej jego zdolność do ich syntetycznej interpretacji.

Drugi rozdział, pt. LE TRADUCTEUR FACE AUX TEXTES TECHNIQUES (str. 38-65), również teoretyczny, przybliża kwestie tłumaczenia specjalistycznego, a konkretnie technicznego. Pan mgr Michał Pawłowicz słusznie podkreśla tu specyfikę tego typu przekładu, wymagającego przede wszystkim wielkiej dokładności, czy wręcz literalności, przy czym ważny jest nie tylko wybór właściwych terminów, ale także formy i struktury tłumaczonego tekstu. Odrębny podrozdział poświęcony jest osobie tłumacza oraz jego kompetencjom, a także statusowi tłumacza przysięgłego i tłumacza technicznego w Polsce. Doktorant zgłębia też istotną obecnie kwestię przekładu w oparciu o nowe technologie informatyczne, wymieniając najbardziej znane dziś programy wspomagające pracę tłumacza. Podkreślając ich wysoką użyteczność, stwierdza przy tym, że to jednak tłumacz pełni kluczową rolę dla jakości tłumaczenia.

Trzeci rozdział, pt. LA RECHERCHE DES CONVERGENCES ET DIVERGENCES LEXICALES ET SEMANTIQUES DANS LA TERMINOLOGIE DU DOMAINE DE MENUISERIE (str. 66-114) ma charakter praktyczny i poświęcony jest badaniu zebranego korpusu terminów z zakresu stolarstwa pod kątem formalnym i semantycznym. Tę część otwierają dwie wspomniane już tabele przedstawiające zebrane terminy. Pierwsza z nich, zatytułowana „Le tableau représentant les emprunts et l'étymologie de la terminologie de notre corpus linguistique” skupia się na etymologii tych terminów, które Autor zakwalifikował jako zapożyczenia. Koncepcja pożyczki językowej stosowana jest tu jednak nadmiernie szeroko, ponieważ zaliczono do tej kategorii nie tylko rzeczywiste zapożyczenia typu *trusquin*, ale także wyrazy takie jak *chaîne* czy *table*, które należą z pewnością do tzw. *lexique héréditaire* francuszczyzny¹, którego to słownictwa Autor wydaje się w ogóle nie brać pod uwagę w swym badaniu.

Druga tabela, zatytułowana „Le tableau représentant la dérivation et la composition dans la terminologie de notre corpus linguistique” zawiera z kolei terminy, które są opisane jako derywaty i złożenia. Niestety, opisy te są w szeregu przypadków błędne. Zapewne wynika to w dużej mierze z faktu ignorowania fundamentalnego w analizie leksykalnej pojęcia *mot de base* (wyrazu podstawowego), czyli jednostki która

¹ (por. np. A. Lehmann i F. Martin-Berthet, 1998. *Introduction à la lexicologie*, Paris. Dunod lub I.-P. Chambon, 2010, « Pratique étymologique en domaine (gallo)roman et grammaire comparée-reconstruction. À propos du traitement des mots héréditaires dans le *TLF* et le *FEW*», dans I. Choillonin, M. Duval et O. Soutet (éd.). *Typologie et comparatisme*. Hommages offerts à Alain Lemaréchal, Louvain/Paris/Walpole, Peeters, str. 61-75).

bezpośrednio motywuje powstawanie wyrazu pochodnego w ramach synchronicznej rodziny wyrazów. Tak więc czasownik *dégauchir* to prefiksat od *gauchir* a nie od *gauche*, podobnie jak *défoncer* od *foncer* a nie od *fond*, natomiast *enfourchement* to sufiksat od *enfourcher*, a *égouttoir* od *égoutter*, *encastrable* od *encastrer*, z kolei *manchon* i *boulon* to derywaty sufiksalne deminutywne od *manche* i *boule*. Co gorsza, niektóre z terminów słusznie widniejących już w tabeli zapożyczeń, w drugiej tabeli opisana są ponownie, ale jako derywaty. Na przykład wyraz *façade* pochodzący od włoskiego *facciata*, zostaje zinterpretowany jako derywat od *face* z sufiksem *-ade*, a *particule* zapożyczony z łaciny – jako derywat od *part* z sufiksem *-cule*.

Tabela nie przewiduje zresztą wszystkich kategorii leksykogenicznych, na przykład czasownik *aplanir* to nie złożenie tylko rezultat tzw. *dérivation parasythétique*, która została w ogóle pominięta. W części opisowej, która następuje po tabelkach, Autor wprowadza wprawdzie dość oryginalne pojęcie „*dérivation mixte*”, oznaczające wg niego sytuację, gdy wyraz zawiera i prefiks i sufiks: nie jest jednak tożsame z derywacją parasyntetyczną czyli procesem, w którym oba morfemy derywacyjne symultanicznie dodane są do rdzenia. W tej części pracy wymienionych jest dodatkowo także kilka innych technik słowotwórczych, np. *compocation*, *mot-valise* i *fractocomposition*, które jednak nie występują w analizowanym korpusie.

Na pozytywną ocenę zasługuje natomiast analiza terminów złożonych, typu *N+de+N* oraz *N+ADJ*, które zostały poprawnie zanalizowane i opisane, przy czym niespodziewanie już tutaj podane zostają w tabelach ekwiwalentne terminy polskie, choć nie jest to przez Autora opatrzone żadnym komentarzem.

Następnie, w paragrafie 3.3.3. pan mgr Michał Pawłowicz przechodzi do tytułowego problemu swej rozprawy, czyli badania odpowiedniości i odrębności semantycznych zebranych terminów francuskich i polskich. Zestawiając parami wybrane jednostki, pokazuje on ekwiwalenty terminologiczne w obu językach, przy czym tabela 11, która w zamyśle Autora zawiera szczegółową analizę semantyczną terminów, pokazuje w istocie zaledwie zrzęb tej analizy. Po raz kolejny bowiem, zamiast na konkretnej metodologii badawczej, opis opiera się na instynktownym wyczuciu Doktoranta, co nie jest najlepszą praktyką naukową. Zalecanym wyborem byłoby tu zastosowanie choćby znanego od lat aparatu analizy semicznej, która mogłaby precyzyjnie wykazać komponenty znaczeniowe zestawianych par słów. Tymczasem, konfrontacji terminów francuskich i polskich (w tabelkach 12 i 13) nie towarzyszy nawet komentarz, a ich oglądu nie ułatwia opis tabel, ponieważ druga z nich, zaanonsowana u góry strony 106 jako „*tableau des divergences sémantiques*”, na dole tej samej strony nosi tytuł „*tableau des convergences sémantiques*”.

Rozdział ten kończy garść ciekawych, ale nie pogłębionych rozważań na temat różnorodności punktów widzenia w terminologii (od kontekstowego i diachronicznego aż po kulturowe, konceptualne, dyskursywne itd.). Paragraf pt. *Conclusions* zbiera przedstawione już dane w tym rozdziale.

Zaskakuje przy tym brak całościowego podsumowania pracy na jej końcu. Powinna to być osobna, choćby krótka część, która syntetyzowałaby przeprowadzone badania, tak by jednocześnie stanowić podstawę do uogólnienia rezultatów badań, choćby w odniesieniu do innych terminologii specjalistycznych.

Od strony formalnej, tom rozprawy prezentuje się poprawnie. Rozprawa napisana jest francuszczyzną adekwatną dla tekstów naukowych, jakkolwiek należałoby zwrócić baczniejszą uwagę na nie zawsze właściwe użycie niektórych terminów językoznawczych, które nie są synonimiczne (np. „siglaison” vs „sigle”, „radical” vs „mot de base”, itp.).

Wydruk jest staranny i przejrzysty. Poza tym, że wszystkie tytuły rozdziałów i podrozdziałów kończą się kropką, co nie powinno mieć miejsca, błędy są dość nieliczne i na ogół należą do kategorii łatwo usuwalnych (np. str. 10: „Ljudskanov (1969) estime que tous les types de la traduction **concerne** le même phénomène”, str. 68 „Le Petit Robert ne **présentent** que 30% des variations du mot scie”, str. 73 „méthaphorique”. Zdarzają się też poważniejsze usterki składniowe, np. str. 19: „Neubert (1968) **traite sur** la traduction relative, partielle et optimale”; str. 51 „Un rôle spécifique **possède le traducteur réviseur**”, itp. Należy też wspomnieć usterki logiczne, które pojawiają się w niektórych fragmentach, np. str. 88 „Parmi les termes analysés, nous pouvons trouver aussi **des exemples de la composition (...) et de nombreuses types de scie (...)**”, które wynikły prawdopodobnie z pośpiechu w redakcji pracy.

Bibliografia pracy (przede wszystkim w języku francuskim, ale także w angielskim, niemieckim i hiszpańskim), zgodnie z dobrym naukowym zwyczajem, zawiera wyłącznie pozycje wymienione w tekście; te z kolei składają się na bogaty i dość kompletny kanon literatury przedmiotu. Podkreślić wypada przy tym nie tylko dobór literatury, lecz przede wszystkim jej na ogół dobre wykorzystanie przez Doktoranta w omawianej pracy. Praktyczne i godne uznania okazuje się też zamieszczenie na końcu pracy sitografii zawierającej linki do katalogów produktów, których nazwy analizowane są w rozprawie, a także do innych dokumentów wzmiankowanych w pracy. Nie ma jednak takiej bibliografii, do której nie dałoby się dodać kolejnych prac godnych uwagi. W przypadku tej rozprawy, można by zaproponować jeszcze nowszą pozycję z zakresu terminologii, mianowicie *La néologie terminologique* Johna Humbleya (Edition Lambert-Lucas, Limoges, 2019), a przede wszystkim najbardziej kompletną dziś pozycję z zakresu neologii, *Comprendre la néologie. Conceptions, analyses, emplois* autorstwa Jean-François Sablayrollesa (Edition Lambert-Lucas, Limoges, 2019).

W podsumowaniu niniejszej oceny pracy, wobec dość licznie wymienionych wyżej zastrzeżeń, należy uściślić, że wskazane niedostatki wynikają w dużej mierze z nieustalenia granicy między diachronicznym a synchronicznym punktem widzenia na badaną terminologię: w istocie mogą być one komplementarne, ale nie można ich ze sobą mieszać. Jak się wydaje, priorytet w badaniach współczesnych terminologii powinna mieć synchronia, ponieważ pozwala określić wzajemne relacje terminów oraz strukturę semantyczną ich zbiorów. Etymologia może być z kolei pomocna w doszukiwaniu się mechanizmów konceptualizacji poszczególnych pojęć, także w aspekcie kontrastywnym, co pan mgr Michał Pawłowicz w swej pracy starał się osiągnąć.

Doprecyzowania wymagałby z pewnością korpus terminów: jego zasób powinien być jasno określony (delimitowany), a sam wykaz jednostek powinien być dostępny w

formie alfabetycznie ułożonego aneksu, dołączonego do pracy. Obie tabele terminów skorzystałyby na bardziej rygorystycznej analizie leksykologicznej wg zasady podziału słownictwa francuskiego na *lexique héréditaire*, *lexique construit par le français* i *emprunt*².

Podkreślmy jednak na koniec raz jeszcze zalety ocenianej rozprawy, takie jak przede wszystkim wybór oryginalnego obiektu badań, zgromadzenie reprezentatywnego zasobu francuskich i polskich jednostek terminologicznych, przeprowadzenie poszukiwań słownikowych w celu ustalenia etymologii terminów francuskich. Z tego punktu widzenia, pan mgr Michał Pawłowicz z pewnością poszerzył francuskojęzyczne badania terminologiczne w aspekcie kontrastywno-tłumaczeniowym.

Konkludując, stwierdzam więc, że przedstawiona mi do oceny praca pana Michała Pawłowicza, mimo przedstawionych wyżej zastrzeżeń, spełnia wymogi rozprawy doktorskiej, w związku z czym, wnoszę o dopuszczenie Pana Magistra do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Alicja Kacprzak

Łódź, dnia 31 lipca 2024

²(por. A. Lehmann i F. Martin-Berthet, 1998, *Introduction à la lexicologie*, Paris, Dunod)